

SOPRONI PATIKAMŰZEUM KÖNYVEI

KOC SIS BOTOND

Szerző cikkében a soproni Patikamúzeum kiállításra került írásos anyagát ismerteti. Az írott anyag — nyomtatott és kézzel írott könyvekről szól — szerzőről, tartalmáról közöl adatokat.

*

1968 június 11-én nyílt meg Sopronban a volt „Fehér Angyal” gyógyszer-tár helyiségében — műemléki helyreállítás után — a Soproni Liszt Ferenc Múzeum gyógyszerésztörténeti kiállítása „Patikamúzeum” néven. A város gyógyítással kapcsolatos emlékeit bemutató gyűjteménynek értékes, írásos levéltári és könyvanyaga is van [1].

Az írott anyag (nyomtatott és kézzel írott könyvek, kéziratok, receptek) több helyről származik. Gerincét a volt Evangélikus Liceum — ma Berzsenyi Dániel Gimnázium — könyvtárából kölcsönzött könyvek alkotják. A többi anyag a múzeum tulajdona és gyógyszerészek adománya.

A legkorábbi emlékek a XVI század végéről származnak. Külön jelentőséget ad ezeknek a könyveknek, hogy szerepelnek *Österreicher Jeremiás* gyógyszerész 1655-ben írott végrendeletében [2]. *Österreicher Bécsben* az „Arany Oroszlán” gyógyszer-tár tulajdonosa volt. 1654-ben került Sopronba, itt szintén az „Arany Oroszlán” gyógyszer-tárt vezette mint tulajdonos 1658-ig. Végrendeletében többek között felsorolja könyveit is; ezek között szép számmal megtalálhatók korának szakkönyvei. Néhányat ezek közül kiállítottak. A legrégebbi könyv *Paracelsus* egyik műve, mely 1573-ban jelent meg. Műveinek későbbi kiadásai is láthatók.

Bibliofil ritkaságnak számít *Nicolaus Monardes* sevillai orvos műve, melyet az „Új világ” — Amerika és India — gyógynövényeiről írt. Ebben a könyvben szerepelnek először leírva, ábrázolva Amerika azon növényei, melyeket akkoriban a gyógyászatban használtak. Így pl. a dohány, a paprika, a ricinus, a gesztenye, a burgonya és számos fűszernövény. Első kiadása 1565-ben jelent meg; a kiállításban az 1579-ben Antwerpenben kiadott példány látható (*Plantin Kristóf* nyomdájában készült).

A könyv fametszetes illusztrációit *Carolus Clusius* (korának ismert botanikusa és orvosa) készítette 1526-ban született, 1609-ben halt meg. Bejárta Portugáliát, Francia- és Spanyolországot. Megismerte az Amerikából hozott növényeket; mintegy kétszázról rajzot is készített. 1573—77 között a bécsi császári kertek felügyelője. Ő telepített először vadgesztenyét és burgonyát. Barátja volt németújvárosi *Beythe István* fűvészkönyv-írónk. Bejárta Pozsony, Sopron, Vas és Zala vármegyét, növényeket gyűjtött, rajzolt és írt le. 1583-ban erről könyve is jelent meg, függelékben *Beythe* magyar növény-szótárával.

1601-ben „*Rariorum plantarum historia*” című művében először ismerteti Magyarország nyugati

részének ehető és mérges gombáit, pontos leírásokkal és rajzokkal.

A XVII. századból már több könyv származik — orvosi, kémiai, filozófiai tárgyú könyvek —, melyek kapcsolatba hozhatók a gyógyítással, természet-tudományokkal.

Filozófiai jellegű munkák a „*Coelum philolorum*” c. mű, valamint *Comenius* „*De orbis pictus*...” című munkája.

1607-ből egy német nyelvű könyv különböző betegségek gyógyításáról szól; *Pedemontanus* olasz orvos munkája, mely 1668-ban jelent meg. *Szeirepel Hyeronimus Fabricius de Aquapendente* olasz anatómus és sebész egyik műve is 1613-ból. A szerzőnek számos bonctani felfedezése és sebészi újítása volt. Ő végzett először összehasonlító bonctani, illetve fejlődéstani vizsgálatokat.

Kémiai tárgykörbe sorolható *Johannus Agricola* „*Chimische medizin*” c. könyve, mely 1638-ban jelent meg. Látható egy Paracelsus-követő: *Johannes Rhenanus* műve is 1613-ból és egy alkimista tárgyú munka: *Agricola Poppius* műve, „*Observationes*” címmel.

Nagyobb csoportot alkotnak a kiállításban a gyógyszerészeti tárgyú munkák. Ezek közül az első 1690-ből *Schämmler András* könyve a gyógyszerészeti jogról. De találunk gyógyszerkönyveket, takasákat is.

Tágabb értelemben gyógyszerkönyvnek tekinthetők a fűvészkönyvek is, hiszen a gyógyításban használatos növények, növényi részek leírását közlik.

Magyarországon az első fűvészkönyveket *Méliusz Juhász Péter* és *Beythe István* írták (Kolozsvár, 1578; Németújvár, 1595).

Mai értelemben vett gyógyszerkönyv először 1498-ban, Firenzében jelent meg „*Ricettario Fiorentino*” néven. 1618-ban Londonban is jelent meg gyógyszerkönyv. *Roland János David* pozsonyi orvos nevéhez fűződik a „*Pharmacopoea nova*...” (Lőcse, 1665) megírása. Ezt követte *Torkos Justus János* „*Taxa pharmaceutica Posoniensis*” című munkája (Pozsony, 1745). Ez volt a helytartótanács által elfogadott és hosszú időn át használt első magyar „Gyógyszerkönyv”, ill. ár-szabvány.

A kiállításban látható egy londoni gyógyszerkönyv 1699-ből, egy másik munka pedig — a „*Pharmacopoea Augustana*” 1674-ből.

Két dispensatoriumot (előíratgyűjteményt) szintén kiállítottak: „*Dispensatorium medicopharmaceutica Pragense*” (Prága, 1739), és „*Dispensatorium pharmaceuticum austriaco Vienesense* (Bécs, 1772). Látható még az 1744-ben megjelent „*Nova Pharmacopoeorum Taxa*”, mely az akkoriban használatos gyógyszereket sorolja fel. Az Arany Oroszlán XVIII. századi edényein láthatunk néhányat ezekből az elnevezésekből.

1775-ben jelent meg a „Pharmacopoea Austriaca provincialis”, mely 1779-től hazánkban is kötelező volt. Sopronban valószínűleg korábban is használatosak voltak az osztrák dispensatoriumok és taxák; ezt nyomon követhetjük a korabeli edényzet feliratain. 1871-ig hazánkban az osztrák gyógyszerkönyveket használták; 1871-ben jelent meg az első hivatalos gyógyszerkönyvünk

Érdekes műnek számít a Pressburgban 1795-ben kiadott tankönyv a József Akadémián tanuló katonai gyógyszerészek számára Tulajdonosa *Simon Peter Weber*, a Líceum egykori növendéke volt, aki később orvosként működött.

A kiállított tárgyak következő csoportját soproni fűvészkönyvek, soproni orvosok rövidebb munkái alkotják.

Ezek között a legjelentősebb a *Löw-Deccard*-féle, kézzel írt és rajzolt fűvészkönyv 1741-ből: a „Flora Semproniensis”. Két példánya létezik; egyik — díszesebb példány — a múzeum tulajdona, a másik a Berzsényi Gimnázium könyvtárában található. Részletesen, nagy hozzáértéssel *Gombóc Endre*, soproni születésű botanikus ismertette e művet [3]. A Magyar Gyógyszerészeti Társaság Gyógynövény Szakosztályának alakuló gyűlésén pedig *Dr. Csapody István* tájékoztató kutatásai felől, a mű keletkezési körülményeiről, és a soproni botanikus kert valószínű helyéről [4]. Kiállítottak még egy 1839-ből származó fűvészkönyvet, szépen festett növényekkel

Érdekes emlék *Széchenyi Ferenc* gróf udvari orvosának, *Kiss Józsefnek* „Egészséget tárgyazó katechizmusa”, minden orvosnak, de kiváltképpen a köznépeknek, és az iskolába járó gyermekek számára. 1796-ban Sopronban nyomtatták

A soproni orvosok közül *Ebhardt Jakab* orvosi értekezése (Jéna, 1755),

Neuhold Jakab műve (1733) és

Nagy-Megyeri Raics Sámuel „Elektromossággal való gyógyításról” — „Dissertatio inauguralis physico-medico de electricitate eiusque therapeutico...” (Bécs, 1819) címmel értekeznek, *Zsolnay Sámuel* pedig a skarlát gyógyításáról ír (Bécs, 1816).

Az Esterházy hercegek orvosának, *Anton Wecker von Rosenecknek* rövid tanulmánya a kolera gyógyításáról szól (Szombathely, 1831).

1738-ban jelent meg egy rövid tanulmány az új rákosi (Fertőrákos) forrásról, az olasz származású *Furlani* tollából *Furlani* ebben az időben mint hatóságos orvos működött Sopronban [5]

Jelentősek a nyomtatott szentképek a XVIII. századból (Nepomuki Szent János, Pádúai Szent Antal, Szent János, Szent Ferenc ábrázolásával). Ezek az akkori hiedelem szerint különféle betegségek, nyavalyák ellen védték volna viselőiket.

Nepomuki Szent Jánosnak Sopronban három közismert szobra látható Legkorábbi a Patikamúzeum szomszédságában található, a Beloiannisz téren a Szentháromság-oszlop, vagy pestisemlék

mellékalakjai között A következőt a Győri úton, szintén egy járvány emlékére emelték. A harmadik Sopron 1774-ben alapított gyógyszerárának a Várkerületre néző sarkát díszíti

Kiseb emlékek — régi zárócímkek, hirdetések — láthatók még az egyik tárolóban

A kéziratos emlékek száma (a fűvészkönyvekről már szó esett) aránylag kevés.

A legrégebb emlék egy középkori szerzetes könyvében szereplő ima; szemmel verés ellen használták. Az 1600-as évekből származhat egy alkimista kézirat töredék, néhány fém és más elem figurális ábrázolásában: sárkány, ikrek stb.

A többi emlék különböző korokból származó receptgyűjtemény. Kettő régebbi, nem soproni — gyógyszerészek ajándékai; az újabbak már soproni gyógyszerészekről származnak.

Ez a kis múzeum a soproni Liszt Ferenc Múzeum és a Győr-Sopron megyei Tanács Gyógyszerári Központjának összefogásából született. Az ország többi részén is születtek és jönnek létre újabb gyűjtemények, követve a soproni példát, melyek a gyógyszerészet emlékeit mutatják be.

*

Munkámban nagy segítségemre volt *Dr. Pröhle Jenő*, a Berzsényi Gimnázium könyvtárosa; e helyütt köszönöm még értékes tanácsait, adatait, segítségét

IRODALOM

1 „A Soproni Múzeum gyógyszerészeti — orvostörténeti gyűjteménye.” (A soproni múzeum kiadványa, 1968) — 2. Sopron Városi Levéltár. — 3. *Gombóc Endre*: A Magyar botanika története, 179—189 (1936) — 4. Az MGYT Gyógyszerészeti Szakosztályának alakulóülésén elhangzott előadás kézírata — 5. A „Soproni Múzeum” gyógyszerészeti — orvostörténeti gyűjteménye; *Dr. Csatkay Endre*.

Б Кочис: Книги шопронского Аптечного музея.

В своей статье автор описывает письменный материал выставки шопронского Аптечного Музея. Письменный материал — состоящий из напечатанных и рукописных книг — о его авторах и содержании сообщаются данные в работе

В. Кочис: Bücher des Apothekenmuseums in Sopron

Die im Apothekenmuseum von Sopron ausgestellten Schrifttum-Handschriften und Drucksachen werden eingehend erörtert

В. Кочис: Books of the Sopron Museum-Pharmacy

In the ancient town of Sopron (at the western borders of Hungary), there is an old pharmacy used today as an exhibition of museum-pieces of pharmaceutical interest. Among other items, manuscripts, incunabula, old prints, books and documents are displayed there, on which a review is presented here including history, authors and contents of the exhibits.

(5) 15-ös gyógyszerár, Sopron és 1405-ös gyógyszerár, Budapest)